

Працэ ўпарта, не ў прыклад мне...» [3, с. 221]. І ў апошнім са змешчаных у выданні лістоў (ад 23.03.54) пісьменнік просіць Таццяну высветліць, ці праўда, што А. Александровіча вярнулі дадому...

Безумоўна, самы яскравы літаратурны партрэт, прадстаўлены ў «Аповесці для сябе» – гэта аўтапартрэт самога Б. Мікуліча, шматгранная праекцыя асобы аўтара, вынік надзвычай крытычнай самарэфлексіі. Як сцвярджае С. Грахоўскі, «для тых, хто ведаў яго, хто чытаў і чытае яго творы, ён назаўсёды таленавіты, шчыры, інтэлігентны і адукаваны мастак, абаяльны і прыгожы чалавек» [3, с. 237].

Такім чынам, літаратурны партрэт можа выступаць не толькі як жанр навукова-манаграфічнага даследавання, а як жанр мемуарна-аўтабіяграфічнай літаратуры, дакументальна-біяграфічны аповед пра гістарычнага дзеяча мінулага, жанр крытыкі. У «Аповесці для сябе» Б. Мікуліча літаратурны партрэт не вылучаны ў сваёй жанравай чысціні, а спалучае рысы вышэйзгаданых формаў рэпрэзентацыі творчых асоб. Аўтар «Аповесці...» пры дапамозе трапных дэталей дае ацэнку знешнасці сваіх сучаснікаў і знаёмых, падкрэслівае галоўную рысу той ці іншай асобы, гаворыць пра меру таленту. Асаблівае значэнне надаецца ацэнцы творчасці. Часам партрэт пабудаваны на антытэзе паміж знешнасцю і ўнутраным светам пісьменніка. Ацэнка жыцця, творчасці і псіхалогіі прадстаўнікоў літаратурнага працэсу 1920–1930-х гг. спалучае ў сабе і аб’ектыўны намер аўтара ацаніць маральную і культурную вартасць той ці іншай творчай асобы, і крытычны падыход, не пазбаўлены суб’ектыўнасці.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Белая, А. Беларуская проза першай трэці XX стагоддзя: станаўленне сістэмы персанажаў, тыпы і эвалюцыя мастацкіх характараў: манагр. / А. І. Белая; М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Баранавіцкі дзярж. ун-т. – Баранавічы: БарДУ, 2018. – 352 с.
2. Гарадніцкі, Я. Аўтарская самарэфлексія ў «Аповесці для сябе» Барыса Мікуліча / Я. Гарадніцкі. – *Białorutenistyka Białostocka*. – 2015. – Т. 7. – С. 131–146.
3. Мікуліч, Б. Аповесць для сябе / Б. Мікуліч. – Мінск: Маст. літ., 1993. – 236 с.

УДК 821.161.3-1.09

ВЕРЛІБРЫ МАКСІМА ТАНКА Ў КАНТЭКСЦЕ СУСВЕТНАЙ ПАЭТЫЧНАЙ ТРАДЫЦЫІ

У. А. Навумовіч

*Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт
Мінск, Рэспубліка Беларусь
swat43@tut.by*

У артыкуле разглядаецца творчы ўклад народнага паэта Беларусі Максіма Танка ў развіццё новай жанравай формы – свабоднага верша ў кантэксце творчасці вядомых еўрапейскіх і амерыканскіх аўтараў. Падкрэсліваецца вастрэня бачання і паэтычнай вобразнасці майстра слова, пластычнасць яго верша, а таксама яго філасофія, глыбіня думкі, выяўленне нацыянальнага коду беларусаў, глыбокі патрыятызм, шанаванне прыродных стыхій і любоў да сваёй Радзімы – Беларусі.

Ключавыя словы: верлібр; паэзія; верш; Максім Танк; сусветная паэтычная традыцыя.

MAXIM TANK'S VERS LIBRE IN THE CONTEXT OF THE WORLD POETIC TRADITION

V. A. Naumovich

Minsk State Linguistic University

Minsk, Republic of Belarus

swat43@tut.by

The article considers the creative contribution of the Belarusian national poet Maxim Tank to the development of a new genre form, which is free verse in the context of the works of famous European and American authors. The sharpness of vision and poetic imagery of the master of the word is emphasized, the plasticity of his verse, as well as his philosophy, depth of thought, the discovery of the national code of Belarusians, deep patriotism, veneration of natural elements and love for his motherland – Belarus.

Key words: vers libre; poetry; verse; Maxim Tank; world poetic tradition.

Прафесар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, доктар філалагічных навук, член-карэспандэнт НАН Беларусі, паэт Алег Антонавіч Лойка – глыбокі знаўца беларускай і сусветнай паэзіі. Выступаючы з рэцэнзіямі на кнігі Максіма Танка і з артыкуламі (не толькі ў беларускім, але і ва ўсесаюзным друку: часопісе “Дружба народов”, “Литературной газете” і інш.), дзе аналізавалася яго творчасць, крытык і даследчык падтрымаў класіка ў яго зачыне, паэтычных найноўшых шуканнях, эксперыментах, адзін з першых раскрыў эстэтычную спецыфіку танкаўскага верлібра. У кнізе “Галгофа” (2001), выдадзенай на радзіме творцы ў Слоніме, А. Лойка гаворыць пра народнага паэта Беларусі менавіта так: “У Максіма Танка ёсць усё” [2, с. 157]. А. Лойка пісаў пра паэтычныя вобразы Максіма Танка ў ягоных вершах-верлібрах, якія раскрывалі нацыянальны свет беларусаў, перадавалі духоўную сілу, моц і прыгажосць нашага народа. Менавіта самасць, самабытнасць, самадастатковасць, самаўдасканаленне, патрыятычную самаадданасць і нацыянальную ўнікальнасць таленту Танка-паэта падкрэсліваў універсітэцкі прафесар А. А. Лойка.

Максім Танк – паэт еўрапейскага і сусветнага маштабу. Трыма зборнікамі паэзіі ўвайшоў ён у літаратуру Заходняй Беларусі – “На этапах” (1936), “Журавінавы цвет” (1937), “Пад мачтай” (1938) і паэмай “Нарач” (1937). Усе гэтыя зборнікі раскрываюць асноўны вектар станаўлення творчай індывідуальнасці паэта. Першы зборнік – паэзія змагання, “турэмная лірыка”, што загучала з-за лужыцкіх кват, “паэзія бунту”, пратэсту, надзеі і веры, паэзія, у якой пераважала рамантычная сімволіка (вершы “Чорныя скібы”, “Эх вы, песні...”, “Спатканне” і інш.). У зборніку “Журавінавы цвет” вершы зашыфраваныя, у іх бачыцца заглыбленне ва ўнутраны свет чалавека, у яго псіхалогію, тут ужо назіраецца ўзмацненне чалавечазнаўчага зместу, праяўляецца глыбіня “чалавечага ў чалавечым”. Характэрным творам гэтага зборніка з’яўляецца верш “Песня кулікоў”, які стаў класічным. Заўважым, наколькі змянілася танальнасць верша, элегічны настрой пераплецены з развагай, глыбокай думкай аб лёсе роднага краю і яго людзей. Паэт “жывапісе словам”, падае бяспрадасны малюнак старой вясковай хаты: “Пахне дзёгцем, потам, рыжаю аўчынай, // Цішыня у хаце згорбленай, старой” [5, с. 98]. Малюнак – мелодыя – мысль, – вось тыя атрыбуты, якія характарызуюць верш канвенцыйны, настраёвы, панарамны. Адчуваецца памкненне творцы да філасофска-канцэптуальнага абагульнення. Трэці зборнік – “Пад мачтай” – меў філасофскае гучанне. Пад карабельнай сасной, як пад мачтай, адчуў сябе лірычны герой паэзіі Максіма Танка, на велізарным зямным караблі, зямным шары, на якім чалавецтву “плысці” ўдалячынь, у Сусвет. Тут якраз праявіліся тыя рысы паэзіі Максіма Танка ў галіне свабоднага верша, якія стануць вызначальнымі, істотнымі ва ўсёй творчасці паэта. Прага да свабоды, братэрства сілкавала ўсю творчасць і само жыццё паэта, што і спарадзіла ў яго творчасці новую і нязвыклую для беларускай літаратуры жанравую форму верша – верлібра. Менавіта пачынаючы са зборніка “Пад мачтай” (1938), малады тады яшчэ паэт пачынае свой доўгі пакручасты шлях да прызнання ў паэзіі, звяртаецца да свабоднага верша. Яму было ўсяго 30 з гакамі гадоў, калі ён стаў хрэстаматычным паэтам, “увайшоўшы” ў падручнікі выдатнымі творамі і не менш легендарнай біяграфіяй змагара за свабоду і незалежнасць.

Верлібр (франц. *vers libre* – свабодны верш) заняў трывалае месца ў амерыканскай і еўрапейскай літаратурах, найперш англамоўнай. Свайму распаўсюджанню верлібр абавязаны ў XIX стагоддзі Ф. Гёрдэрліну, У. Уітмену, Ж. Лафаргу, А. Рэмбо, С. Крэйну [гл.: 4, с. 253–254; 3, с. 32]. Упершыню тэрмін “верлібр” увёў у літаратуразнаўчы ўжытак французскі паэт і крытык Г. Кан, які так назваў свабодны верш у прадмове да сваёй кнігі “Першыя вершы” ў 1882 годзе. Здавалася, можна было б падумаць, што верлібр, альбо свабодны верш – лёгкае захапленне паэтаў-пачаткоўцаў. Але гэта не так. Р. Олдынган пісаў: “Мы не настойваем на тым, што верлібр – адзіны метада стварэння паэзіі. Але мы адстойваем права і свабоду пісаць такім чынам” [цыт. паводле: 3, с. 87]. Рычард Олдынган называе імажыністаў, якія захапляліся свабодным палётам думкі і фантазіі ў вершах, гэта Флінт, Дуліт, Паўнд, Х’юм. Сёння, на мяжы XX – XXI стагоддзяў, назіраецца ледзь ці суцэльнае захапленне арыгінальнай і прадуктыўнай жанравай формай – свабодным вершам, які атрымаў даволі ўстойлівую назву – верлібр. У адрозненне ад канвенцыйных вершаў (г. зн. вершаў, якія маюць абавязковыя прыкметы паэтычнай формы – метр, рыфма, ці хоць адзін з іх, напрыклад, рытм, інтанацыю), свабодны верш мае большы прастор для фантазіі, пабудаваны на жывой і будзённай канкрэтыцы, на асацыяцыях, вобразах, дэталях. Свабодны верш характарызуецца большай аналітычнасцю, філасофіяй, псіхалагічнай заглыбленасцю з апорай на змест, думку, пачуццё. Паэт-мадэрніст і літаратурны крытык Т. Эліёт адзначаў, што праца над верлібрам нашмат цяжэйшая, чым над звычайным вершам.

Карані свабоднага верша-верлібра мы знаходзім яшчэ ў японскай паэзіі, у творчасці Ісікава Такубоку, верш якога цудоўна імітаваў Максім Багдановіч, а таксама паэта XVIII ст. Мацуа Басё. У японскай паэзіі гэта выявілася ў такіх жанравых формах, як «танка» – манастрафічны пяцірадковы нерыфмаваны верш, а таксама «хоку» альбо «хайку», у якіх адсутнічае рыфма, але захоўваецца пэўная колькасць складоў у вершарадах, (так, у 1 і 3 захоўваецца пяць, у другім – сем).

Даследчыкі адзначаюць прыкметы свабоднага верша ў малітваслоўнай літаратуры беларускага і рускага народаў, у “Бібліі”, у прадмовах і пасляслоўях шматлікіх скарынінскіх выданняў, які адным з першых даў прыклады беларускага і ўсходнеславянскага вершадрукавання (“Понеже от прирождения звери...”, “Не капай, Мардахею, другому яму...” і інш.). Дарэчы, многія скарынінскія тэксты паэтычна пераўвасоблены на сучасную беларускую мову А. Разанавым, гэтыя перастварэнні склалі кнігу “Мае найбольшае самі” (2017).

Родапачынальнікамі верлібра ў беларускай літаратуры можна лічыць Янку Купалу (“А хто там ідзе?”, [1905–1907] і Максіма Багдановіча (“Я хацеў бы спаткацца з Вамі на вуліцы...”, 1915). І ўсё ж дзякуючы перадусім мастацкаму таленту Максіма Танка гэты жанр заваяваў выключнае месца ў нацыянальнай паэзіі, яго імя стаіць у шэрагу выдатных сусветных майстроў верлібра, такіх як П. Неруда (Чылі), Я. Рыцас (Грэцыя), В. Незвал (Чэхія), А. Лундквіст (Швецыя), П. Элюар і Ж. Прэвер (Францыя), А. Фет у рускай, Г. Гейнэ ў нямецкай, Р. Кіплінг у амерыканскай літаратурах. Асаблівае распаўсюджанне верлібр набыў у беларускай літаратуры другой паловы XX стагоддзя, і найперш дзякуючы паэтычнай творчасці Я. Сіпакова, А. Вярцінскага, С. Дзяргая, П. Макаля, М. Стральцова, А. Наўроцкага, А. Лойкі, А. Разанава, Ю. Голуба і інш.

У сістэме танкаўскай паэтыкі выразна праступаюць такія асноватворныя, “падвалінныя” канцэпты: родны край, зямля, Беларусь, Нарач і нарачанскія сосны – пейзажныя вобразы-сімвалы. У вершы-верлібры “Наднарачанскія сосны” паэт нібыта абагаўляе дрэвы, жывых істот, вецер: “Яны калышуцца// З асмаленымі кронамі, // З залітымі жывіцай // Ранамі ад куль...”; “Я нават будучы глухім, // Між тысяч сосен // Адрозніў бы іх пошум, // І, нават будучы сляпым, // Абняўшы ці пацалаваўшы, // Іх пазнаў бы” [6, с. 166, 167]. Бацькоўская зямля для паэта заўсёды і ўсюды – тое намоленае месца, храм для душы, куды ён вяртаецца ў снах, з вялікіх і малых дарог. У многіх вершах выяўляецца “тэндэнцыя на зазямленне” ці “прыцягненне роднай зямлі”, яго “палоніць... адчувальна-рэчыўным, інтэлектуальна-тонкім судакрананнем душы паэта з родным краем, светам роднага жыцця” [1, с. 335]. Гэтай “зазямленасцю” танкаўскі свабодны верш-верлібр адрозніваецца ад такіх жа вершаў заходнееўрапейскіх і амерыканскіх паэтаў, творы якіх у многім фантазмагарычныя, неакрэсленыя па думцы, міфалагічныя. У верлібры Танка іншы паэтычны Сусвет – і аўтарска-адметны, і надзвычай нацыянальны, самабытны. Верш-верлібр паэта патрабаваў зусім іншай канцэнтрацыі думкі і пачуцця, гармоніі слова, іншай ментальнасці, арыгінальнага падыходу да жыцця, чалавека, прыроды і часу. Нацыянальны код у яго паэзіі асабліва выразны: родная старонка Пількаўшчына, Нарачанскі край, родная зямля, вецер над возерам і лесам, хлеб на стале, хата, “пакрытая крыламі ластаўкаў”, вокны, “зашклёныя

вачамі блізкіх”, “парог, вычасаны з успамінаў” усіх тых, хто пераступаў у хату, “дзверы на завесах цвыркуновай песні”, сосны ля дому, поле, “накрытае рунню”, зорнае неба ў студні, рацэ і азёрах, дарога, закалыханая жытам, лес з ранішняй імжой, людзі і праца – вось вобразы паэтычнага космасу Максіма Танка. Паэт – выхадзец з народу, з простае сялянскай сям’і, пра што ён неаднойчы шчыра казаў-прызнаваўся, падкрэсліваючы сваё паходжанне. Многія верлібры Максіма Танка – разгорнутая маральна-этычная канцэпцыя жыцця. Своеасаблівы кодэкс гонару асобы, змястоўная праграма штодзённага побыту, усяго ладу жыцця, укладу існавання народа, які заснаваны на звычайным праве, “законах продкаў”, традыцыях, якія на генным узроўні пераходзяць з пакалення ў пакаленне. Пра што б ні згадваў паэт – ва ўсім чуецца высокая паэзія, узлёт фантазіі, глыбокая праўда жыцця.

Свет верша-верлібра – складаны. Гэта паэзія пазнання дабра і зла, свету і чалавека ў свеце, паэзія даверу, гуманнасці, маральнай чысціні, спакою і цвёрдай грамадзянскай пазіцыі, моцы і магутнасці духу... У творчасці Максіма Танка другой паловы XX стагоддзя верлібр стаў ледзь не адзінай формай мастацкага спасціжэння рэчаіснасці. Сваёй творчасцю ён прыкметна трымаў інтэлектуальны, філасофскі ўзровень беларускай паэзіі, пра што, уласна кажучы, засведчылі яго кнігі “Мой хлеб надзённы” (1962), “Глыток вады” (1964), “Хай будзе святло” (1972), “Дарога, закалыханая жытам” (1976), “За маім сталом” (1984), “Збор калосся” (1989), “Мой каўчэг” (1994) і інш. Прагу духоўнасці, сугучнасць святла, характа, дабрыні і маралі выклікаюць верлібры паэта: “Той, хто дрэвы садзіў, // Будзе веснім іх цветам, // Той, хто сеяў зярно, // Жытам закаласіцца; // Хто спагадай дзяліўся; // Ажыве ва ўспамінах; // Хто склаў песню народу, // Яе рэхам уваскрэсне” [6, с. 188]. Настаўніцтва і прароцтва складае аснову філасофскай паэзіі класіка.

Які ж яшчэ ён, танкаўскі верлібр? Верлібр-верш-экспромт, аналітычны, філасофскі. Імпровізацыйны, эксперыментальны, інтанацыйны. Яго верлібры – дыялагічныя. Даверлівая размова з чытачом аб самым надзённым і набалелым. Вершы паэта – адкрыты дыялог з самім сабою, з чытачом, са сваімі аднавяскоўцамі, з беларускім народам і роднай Беларуссю, гутарка з цэлым светам. Верлібры Максіма Танка вызначаюцца адметнай аўтарскай інтанацыяй, свабодным дыханнем, дынамікай пачуцця. Паводле Я. Яўтушэнкі, паэзія – фотаздымак нябачнага. Верш-верлібр – фотаздымак нябачнага, рытмы сэрца, хады, дыхання. Нездарма верлібры Максіма Танка так цудоўна перадаюць чалавечую працу, ледзь народжанае пачуццё, дынаміку штодзённага чалавечага існавання. Паэт сучасны ў развагах, час – яго галоўны сааўтар і герой яго паэзіі, “святога рамяства”. Танкаўскія верлібры – падслуханае “біццё” сэрца, кардыяграма чалавечых адчуванняў. Паэт адкрывае свет для сябе і сябе ў свеце. Ён звяртаецца да раскрыцця загадкавасці чалавека, мікракосмасу асобы і макракосмасу прыроды, сусвету. Характэрны ў гэтых адносінах верлібр, які Максім Танк прачытаў на вечары з нагоды свайго 70-годдзя. Тут чалавек, умудроны жыццёвым і творчым вопытам, прыгадвае і тую “сякеру, з якой лесарубіў”, успамінае “агонь, якім грэўся, заціснуўшы зубы”, “пра лыжку, якой у місе крошак шукаў”, пра рыдлёўку, якой рыў аковы ў патрэбе, ці нават пра “кульбаку”, з якой заканчваецца доўгая жыццёвая дарога пісьменніка-творцы. Гучыць філасофія быцця чалавека на зямлі. І няхай не ўводзіць у зман лёгкасць, імпровізатарская прырода верша – твор унутрана вынашаны, выпакутаваны ўсім нялёгкім жыццём паэта, які падсумоўвае пройдзены доўгі шлях.

Верлібры Максіма Танка пабудаваны на ярка выяўленых асацыяцыях, на паступовым разгортванні думкі, яны ўздымаюць дух, раскрываюць чалавечыя шляхі да асабістага шчасця, праблемы маральна-этычнага складу:

Парог, вычасаны з успамінаў,
Астаўся за мной;
Дзверы, на завесах цвыркуновай песні,
Асталіся за мной;
Вокны, зашклёныя вачамі блізкіх,
Асталіся за мной;
Хата, пакрытая крыламі ластавак,
Асталася за мной,—

Як жа мне не азірнуцца назад,
Нават калі б я застыў
Слупом солі? [6, с. 75].

Абагульняльны характар верша-верлібра носіць часам разгорнутую маральную

праграму дзеяння, стану душы асобы, адносіны да акаляючага свету, меру паводзін, сістэму светаразумення і светабачання праз самапазнанне-самавыяўленне і самасцвярджэнне. Такі верш-верлібр, напрыклад, “Прайсці праз вернасць”, які даў назву аднайменнаму зборніку паэта. Поўны філасофіі і мудрасці верлібр. З усіх сімвалаў жыцця і дзеяння асобы паэт, здавалася, выбірае самыя яркія, характэрныя для часу і вечнасці агонь, вадзі і медныя трубы. Чаму менавіта іх? Самыя галоўныя стыхіі прыроды. “Я спытаў у чалавека, // Які прайшоў праз агонь // І вяды, // І медныя трубы: // – Што самае цяжкое // На гэтым свеце? // І ён адказаў: // – Прайсці праз вернасць” [7, с. 114]. Цудоўныя радкі! Вельмі змястоўна, ёміста, дакладна і вычарпальна. Лепей не скажаш. Гэта своеасаблівая “формула” жыцця, сэнс чалавечага існавання на гэтай Богам благаслаўленай, шчаслівай, радаснай і адначасова грэшнай, роднай і дарагой нашай зямельцы-маці.

У Максіма Танка ёсць шмат вершаў пра каханне. Яркіх, змястоўных, душэўных, адзін з такіх – верлібр “Аднойчы бедаку прысніўся пір...”. Ён пабудаваны на асацыяцыях, на сінтаксічных і жыццёвых паралелях. Выдатны верш пра незабыўнае і трапяткое пачуццё – каханне. Колькі тут непасрэднасці, захаплення каханай. Радкі поўныя высокай паэзіі, тонкай пачуццёвасці і глыбокай думкі. Верш-сон, верш-мроя. Трапяткія і ледзь улоўныя душэўныя перажыванні, трызненні (“яшчэ не думка, яшчэ не пачуццё”), якія выкладзены ў свабоднай вершаванай форме. Тэмы і матывы кахання, пяшчоты і цнатлівасці, вернасці і здрады, унутраных душэўных настройў знайшлі ўвасабленне ў творах “Адкуль у цябе столькі радасці...”, “Ноч без цябе”, “Усе рэкі бяруць свой пачатак...”, “І радасць – ніякая радасць, а горыч...”, “Табе далі звычайнае імя...”, “Мы звязаны з табой...”, “Хто размеркаваў так на свеце...”, “Шчаслівы дзень”, “Даўно – яшчэ ў юнацтве...”, “Ну што пажадаць?” і інш.

Максім Танк быў чалавекам з вандроўнай душой і сэрцам, якога ўвесь час клікала дарога. Свет, вялікі і разнастайны, паэт адкрываў у сваіх вершах.

Такім чынам, Максім Танк – паэт-наватар, паэт глыбока філасофскага складу, паэт-мыслар, аналітык, духоўны настаўнік. Яго верлібр прыкметна інтэлектуалізаваны, гэта верш-развага, верш-думка, верш-ідэя, верш-роздум. Паэзія Максіма Танка – паэзія адкрыццяў, паэзія спазнання добра і зла, паэзія ведаў, маральнай чысціні, даверу, чалавечнасці, грамадзянскай мужнасці.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Ароўка, М. М. Максім Танк / М. М. Ароўка // Гісторыя беларускай літаратуры XX ст.: у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – Мінск: Беларус. навука, 2001. – Т. 3: 1941–1965. – С. 312–348.
2. Лойка, А. Галгофа: кн. лёсаў / А. Лойка. – Мінск: ГАУПП “Слонім. друкарня”, 2001. – 283 с.
3. Лявонава, Е. А. Плыні і постаці: з гіст. сусветнай літ. другой паловы XIX – XX стагоддзяў: дапам. для настаўнікаў / Е. А. Лявонава. – Мінск: Рэд. час. “Крыніца”, 1998. – 335 с.
4. Рагойша, В. Паэтычны слоўнік / В. Рагойша. – 3-е выд., дапрац. і дапоўн. – Мінск: Беларус. навука, 2004. – 576 с.
5. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. / М. Танк. – Мінск: Беларус. навука, 2006. – Т. 1: Вершы (1930–1939). – 376 с.
6. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. / М. Танк. – Мінск: Беларус. навука, 2007. – Т. 4: Вершы (1964–1972). – 384 с.
7. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. / М. Танк. – Мінск: Беларус. навука, 2008. – Т. 5: Вершы (1972–1992). – 448 с.